

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTKÓW ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

Nr

2958

1. Obiekt

KAPLICA GROBOWA RODZINY OSSOWSKICH

2. Czas powstania

1878 r.

3. Miejscowość

BRODNICA

11. Zdjęcia, rzut, sytuacja, orientacja

Plan miasta Brodnica 1:25000

4. Adres

Brodnica, ul. Sądowa 7

nr ewidencyjny działki:

nr księgi wieczystej:

5. Przynależność administracyjna

województwo kujawsko-pomorskie

powiat brodnicki

gmina Brodnica

6. Poprzednie nazwy miejscowości

niem. Strasburg

7. Przynależność administracyjna przed 01.01.1999

Województwo toruńskie

Gmina Brodnica

8. Właściciel i jego adres

9. Użytkownik i jego adres

j.w

10. Rejestr zabytków

A/1574

17.11.2010.

Kaplica została wzniesiona w 1878 r. – (data nad wejściem) przez ziemiańską rodzinę Ossowskich z Najmowa. Budowlę wzniesiono w stylu neogotyckim. Pierwotnie nad drzwiami do kaplicy, znajdował się odlany w brązie herb Dołęga, który został zniszczony w 1939 r. przez Niemców. Obecny betonowy katusz herbowy został wykonany przez Józefa Brzozowskiego – towarzysza broni Stanisława Ossowskiego i wmurowany w trakcie remontu grobowca w 1969 lub 1970 r. Ossowscy herbu Dołęga byli właścicielami majątku Najmowo od 1829 r. do wybuchu II wojny światowej. Ossowscy zapisali się na kartach historii, jako znani działacze niepodległościowi i polityczni. Czynnie uczestniczyli w życiu społecznym i politycznym II RP. – patrz biogramy. Obecnie w kaplicy znajduje się 20 trumien, ostatni pochówek miał miejsce w 2006 r. – patrz wkładka nr 1. Nie udało się ustalić daty pierwszego pochówku. Najstarsza trumna – Zofii Ossowskiej, zmarłej w 1863 r. prawdopodobnie została tam przeniesiona z miejsca wcześniejszego pochówku.

Wraz z kaplicą, według relacji rodziny, wzniesiono postument z figurą Matki Bożej, który usytuowano w bezpośrednim sąsiedztwie południowo - wschodniego naroża kaplicy.

Sytuacja:

Kaplica usytuowana na cmentarzu parafialnym rzymsko-katolickim w Brodnicy. Cmentarz położony w zachodniej części miasta, między ulicami: północny ul. Sądową, od zachodu ul. Sienkiewicza. Kaplicę grobową wzniesiono w starszej części cmentarza, po zachodniej stronie jednej z głównych alei, biegnącej od bramy cmentarnej od ul. Sądowej (zlokalizowanej w sąsiedztwie domu grabarza).

Materiał, konstrukcja, technika:

- fundamenty: nierozpoznane;
- ściany: ceglane na zaprawie cementowo-wapiennej, tynkowane obustronnie;
- sklepienia i stropy: sklepienie krzyżowe, oraz betonowy strop na stalowych dwuteownikach dzielący wnętrze w połowie wysokości;
- pokrycie dachu: eternit;
- więźba dachowa: - nierozpoznana, prawdopodobnie jętkowa;
- posadzki: podłóż betonowe
- schody: dwa granitowe stopnie prowadzące do kaplicy, we wnętrzu jednobiegowe granitowe prowadzące na dolny poziom, drewniane drabiniaste prowadzące na wyższy poziom
- otwory okienne: prostokątne zamknięte łukiem ostrym, z częściowo zachowanym szkleniem, obecnie zamurowane
- otwór drzwiowy: prostokątny zamknięty łukiem ostrym,
- drzwi metalowe, dwuskrzydłowe, powtarzające ostrołuczny kształt portalu; wizualnie skrzydła dzielą się na trzy części: dolna część pełna, z kwadratową płytką dekorowaną dużą rozetą oraz mniejszymi guzami w ściętych narożnikach; górna część skrzydeł ażurowa, dostosowana do łukowatego otworu drzwiowego, dzielona pionowo - prętami zakończonymi grotami oraz horyzontalnie - płaskownikiem dekorowanym ażurowymi czwórliściami, w ten sposób tworzącym dwie strefy; w dolnej strefie ażuru krótkie pręty zakończone grotami wprowadzone pomiędzy długie, sięgające na wysokość drzwi, wzmocnione poziomym płaskownikiem; w górnej strefie ażuru pręty stabilizuje płaskownik w kształcie łuku ostrego; pierwotnie ażurowa część drzwi wypełniona była szkleniem witrażowym.

Rzut:

Kaplica złożona z właściwej krypty na rzucie prostokąta, od północnego wschodu poprzedzona prostokątnym przedsionkiem mieszczącym wejście

Bryła:

Jednokondygnacyjna, zagłębiona, oskarpowana; złożona z korpusu i przylegającego do niego niższego przedsionka, krytych osobnymi dwuspadowymi dachami.

Elewacje:

Tynkowane, posadowione na uskokowym cokole, zwieńczone prostym gzymsem podokapowym. Skraje elewacji akcentowane jednospadowymi przyporami zdobionymi w górnej części blendą w formie maswerku, zwieńczone dwuspadowymi daszkami z kulą z iglicą.

Cd. wkładka nr 1

14. Kubatura	15. Powierzchnia użytkowa Ok. 26 m ²	16. Przeznaczenie pierwotne KAPLICA GROBOWA RODZINY OSSOWSKICH	17. Użytkowanie obecne GROBOWIEC
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja (po 1945 r.) 1969 v 1970 r. – remont grobowca – wymiana pokrycia dachowego, orynnowania, uzupełnienie tynków oraz szklenia okien; wykonanie betonowej kopii herbu Dołęga, w miejsce wcześniejszego, zniszczonego w 1939 r.		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) Fundamenty – brak rozpoznania Ściany zewnętrzne - zawilgocone, odpadający tynk Ściany wewnętrzne – dobrze zachowane Sklepienia – krzyżowe oraz strop betonowy na stalowych dwuteownikach – dobrze zachowane Więźba dachowa – brak rozpoznania Pokrycie dachu – eternit – zniszczony, wymaga wymiany	
		20. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie - brak bieżącego remontu oraz okresowych prac zabezpieczających,	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

Kopia listu Piotra Brzozowskiego do ks. prałata B. Lichnerowicza – proboszcza parafii p.w. św. Katarzyny w Brodnicy zawierająca jego relację na temat kaplicy oraz i informacje przekazane przez Pana M. Kurowskiego – w zbiorach WUOZ w Toruniu

22. Bibliografia

Malicki A., Brodnickie cmentarze [w] Szkice brodnickie, T.2, Brodnica 1993, str. 309-320

Bilski S., Słownik biograficzny regionu brodnickiego, Brodnica 1991

Plehn H. Ortsgeschichte des kreises Strasburg in Westpreussen; Königsberg 1900

Teki Dworaczka Materiały historyczno-genealogiczne do dziejów szlachty wielkopolskiej XV-XX wieku - <http://teki.bkpan.poznan.pl>

23. Źródła ikonograficzne (rodzaj, miejsce przechowywania)

Fot. z 1982 r. - M. Grzęska – Janiak, Cmentarz rzymsko-katolicki w Brodnicy, ul. Sądowa. Dokumentacja historyczno-konserwatorska, Toruń 1982

Fot. z 1993 r. - Karta ewidencyjna cmentarza parafialnego w Brodnicy – opracowana przez H. Grecki, 1993, w zbiorach WUOZ w Toruniu

Mapa - Messtischblätter 1: 25 000 z 1911 r. – www.kpbc.pl

24. Uwagi różne

25. Opracowanie karty ewidencyjnej (data i podpis)

tekst

mgr Aneta Ronowska
(data i podpis)

2010

plany, rysunki

mgr Małgorzata Wojdyło, mgr Aneta Ronowska
(data i podpis)

zdjęcia fotograficzne

mgr Aneta Ronowska
(data i podpis)

miejsce przechowywania negatywów : WUOZ Toruń

Karta po wypełnieniu podlega ochronie na podstawie przepisów prawa autorskiego.

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

27. Załączniki

1. Miejscowość Brodnica	5. Obiekt (nazwa jak w karcie) oraz adres	6. Zawartość wkładki
2. Gmina Brodnica	KAPLICA GROBOWA RODZINY OSSOWSKICH	
3. Powiat brodnicki		
4. Województwo kujawsko-pomorskie		

Ad. 12

Według relacji rodziny w grobowcu złożono, szczątki następujących osób:

Zofia Ossowska – ur. 24.07.1847 r., zm. 25.03.1863 r.

Maryjka Ossowska, zm. 26.11.1911 r.; c. Leona i Marii z Działowskich – w tym czasie zarządzających majątkiem Białobłoty w pow. grudziądzkim

Wanda z Wolszlagierów Ossowska - zm. 1928 r. (lat 75) – żona Feliksa Ossowskiego

Stanisław Ossowski 6.06.1886 r. zm. 21.01.1929, syn Feliksa i Wandy Ossowskich

Feliks Ossowski ur. ok. 1842, zm. 07.01.1932 r., właściciel Najmowa

Adolf Ossowski - zm. 06.03.1954 r., syn Feliksa i Wandy z Wolszlegierów.; właściciel Najmowa

Leon Ossowski- ur. 29.06.1878 r., zm. 26.05.1955, syn Feliksa i Wandy z Wolszlegierów.; właściciel Najmowa

Maria z Działowskich hr. Prawdzic Ossowska – ur. 1889, zm. 11.12.1964 r. żona Leona Ossowskiego

Janusz Ossowski – ur. 08.09.1900, zm. 12.01.1990 r., syn Leona i Marii Ossowskich; rotmistrz 18 Pułku Ułanów Pomorskich w Grudziądzu,

Teodora z domu Spica Ossowska - zm. 17 VII 2006 r., żona Janusza Ossowskiego

oraz siostry bliźniaczki i Felicjan Ossowski – brak bliższych danych

Na podstawie informacji zawartych w Tekach Dworzaczka oraz historii majątku Najmowo ustalono, że w krypcie pochowani zostali zapewne również:

Izabela Ossowska, zm. 1887 r. (16 lat)

Maria z Mieczkowskich Ossowska, zm. 1889 r. (lat 76) – prawdopodobnie żona Józefa Ossowskiego

Józef Ossowski, zm. 1894 r. (lat 92) – właściciel Najmowa w l. 1829-1870

Biogramy:

Stanisław Ossowski ur. 6.06.1886 r.; zm. 21.01.1929; działacz niepodległościowy i polityczny, poseł na sejm RP. Ur. 6 VI w Najmowie, pow. brodnicki. Syn Feliksa, ziemianina, i Wandy z Wolszlegierów. Uczęszczał do gim. brodnickiego (1898-1905). W 1906 odbył jednoroczną służbę w armii niemieckiej. Po ukończeniu studiów w Akademii Rolniczej w Lipsku gospodarzył we własnym majątku Najmowo; równocześnie działał w polskich organizacjach rolniczych (m.in. w Związku Kółek Rolniczych Zachodnio-Pruskich), spółdzielczych i oświatowych. Był czł. TNT (1907-1923). Publikował artykuły na tematy rolnicze w czasopismach: "Ziemianin" i "Kłosa". W okresie pierwszej wojny światowej służył jako oficer w wojsku niemieckim. Od 1918 przebywał w Najmowie i brał udział w pracach Pow. RL w Brodnicy, był komendantem SL na pow. brodnicki, czł. TOW Pomorza, należał do współzałożycieli "Gazety Brodnickiej". W styczniu 1919, zagrożony aresztowaniem przez władze pruskie, wyjechał z Najmowa do Ostrowy Mazowieckiej został instruktorem 2 pułku ułanów Legionów Polskich. Gdy 2 pułk przekształcono na 18 pułk ułanów pomorskich, został dowódcą szwadronu i wraz z nim brał udział w przejmowaniu Pomorza z rąk niemieckich, a później uczestniczył w wojnie polsko-radzieckiej. Dla swego pułku dostarczył znaczną ilość koni z Najmowa, zakupił siodła i wspomagał go finansowo. Zdemobilizowany w 1921 w stopniu majora, wrócił do Najmowa. Od tego czasu prowadził ożywioną działalność polityczną. Był prezesem zarządu wojewódzkiego Chrześcijańsko-Narodowego Stronnictwa Rolniczego (późniejszego Stronnictwa Chrześcijańsko-Narodowego) i z jego listy został wybrany posłem do sejmu RP (1922-1927). Należał do rzeczników zjednoczenia grup konserwatywnych i przeciwników współpracy z endecją. Był także prezesem Okręgu Brodnickiego Związku Powstańców i Wojaków na Pomorzu. Zm. nagle 21 I 1929 w Brodnicy i został pochowany w grobowcu rodzinnym na miejscowym cmentarzu.

Leon Ossowski (ur. 29.06.1878 r., zm. 26.05.1955); działacz niepodległościowy i polityczny, pierwszy starosta grudziądzki (1920-1926), następnie wejherowski (1926-1927) oraz chełmiński (1927-1929)

1. Miejscowość Brodnica	5. Obiekt (nazwa jak w karcie) oraz adres KAPLICA GROBOWA RODZINY OSSOWSKICH	6. Zawartość wkładki
2. Gmina Brodnica		
3. Powiat brodnicki		
4. Województwo kujawsko-pomorskie		

Ad. 13.

Elewacja frontowa (północno-wschodnia) trójosiowa, złożona z elewacji przedsionka i ściany szczytowej korpusu. Oś centralną stanowi elewacja przedsionka z wejściem poprzedzonym dwoma stopniami, flankowana przyporami oraz zwieńczona metalowym krzyż o ramionach zakończonych trójlistnie. Nad wejściem kartusz herbowy, z herbem rodziny Ossowskich –Dołęga. (pierwotnie odlany w brązie).

Ściana szczytowa korpusu flankowana przyporami, w skrajnych osiach ostrołukowe blendy, ponad którymi wąskie wywietrzniki powtarzające formę blend. W kalenicy metalowy krzyż o prostych ramionach z promienistą dekoracją, osadzony na prostopadłościennym postumencie.

Elewacje boczne (północna i południowa) analogiczne, złożone ze ściany korpusu i przedsionka. W ścianie korpusu ostrołuczny, zamurowany otwór okienny (ślady szklenia witrażowego zachowane od wewnątrz). W narożach skośnie ustawione przypory.

Elewacja tylna(południowo-zachodnia) z niewielkim prostokątnym otworem wentylacyjnym.

Wnętrze

Wnętrze kaplicy tynkowane.

Korpus ze sklepieniem krzyżowym, dwupoziomowy – przedzielony w połowie wysokości betonowym stropem na stalowych dwuteownikach. Komunikacja z dolnym poziomem jednobiegowymi, granitowymi schodami. Na dolnym poziomie tuż przy tylnej ścianie postument z figurą modlącego się Anioła oraz inskrypcją, na górnym zawieszony krucyfiks.

W przedsionku po obu stronach nisze, w południowo-wschodniej prostokątna płyta z inskrypcją: „ Ś.p /Stanisław Ossowski / major W.P., b. dowódca 18 pułku ułanów / właściciel Najmowa 1911-1929 / poseł na Sejm 1922-1927 / ur. 6.6.1886 / zm. 21.1.1929 / R.i.p”. Nad wejściem do krypty prostokątna płyta z inskrypcją „Grobowiec/ rodziny Ossowskich/ 1878”.

W grobowcu zachowane trumny ze szczątkami – 7 dużych i 4 małe trumny – na dolnym poziomie, oraz 9 dużych na górnym poziomie.

1. Miejscowość Brodnica

2. Gmina Brodnica

3. Powiat brodnicki

4. Województwo kujawsko-pomorskie

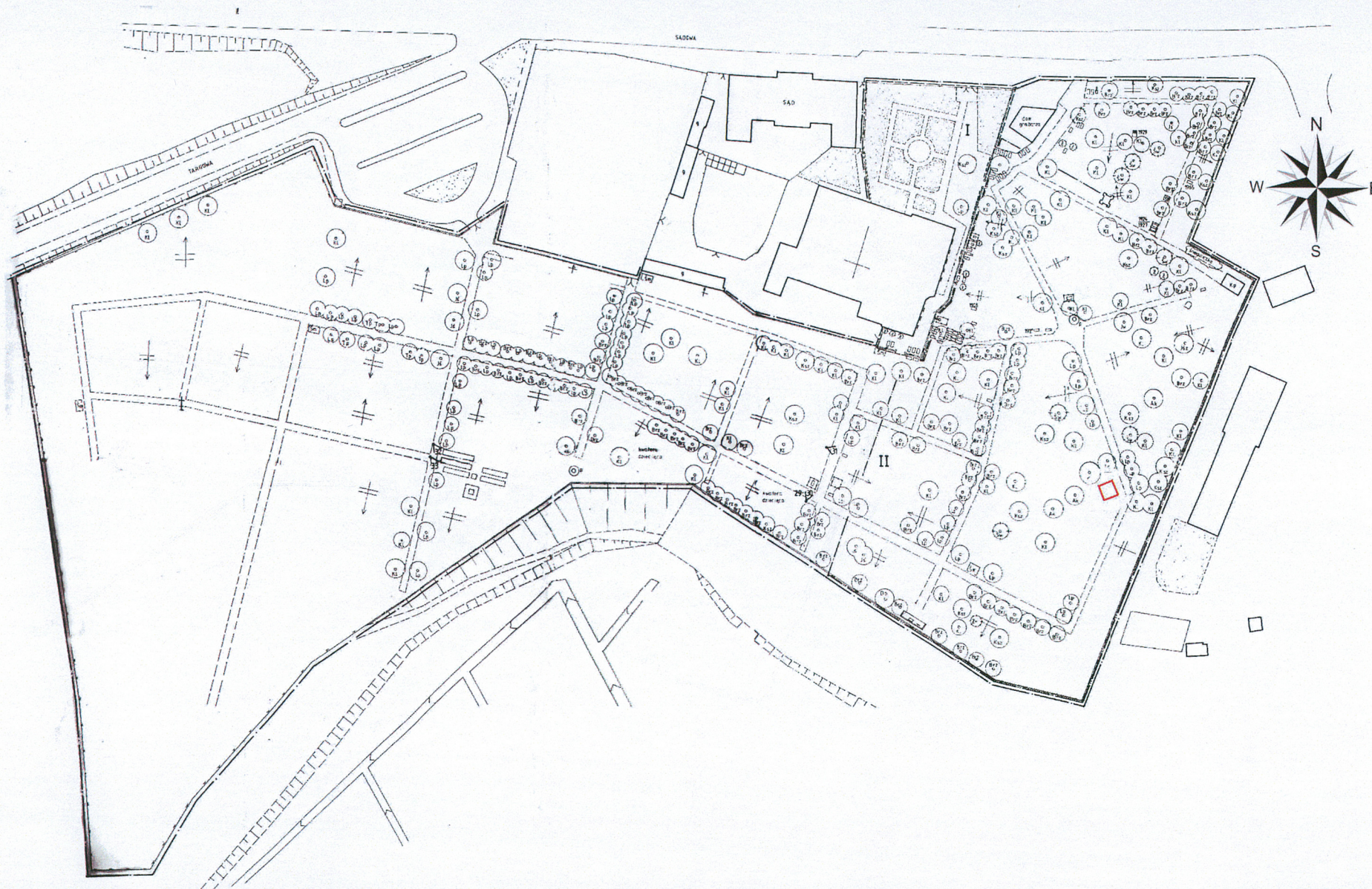
5. Obiekt (nazwa jak w karcie) oraz adres

KAPLICA GROBOWA RODZINY
OSSOWSKICH

6. Zawartość wkładki

Plan cmentarza parafialnego w Brodnicy z zaznaczoną lokalizacją kaplicy z karty ewidencyjnej cmentarza wykonanej w 1993 r.

Fragment mapy tzw. 1:25 000 Messtischblätter z 1911 r. - verte

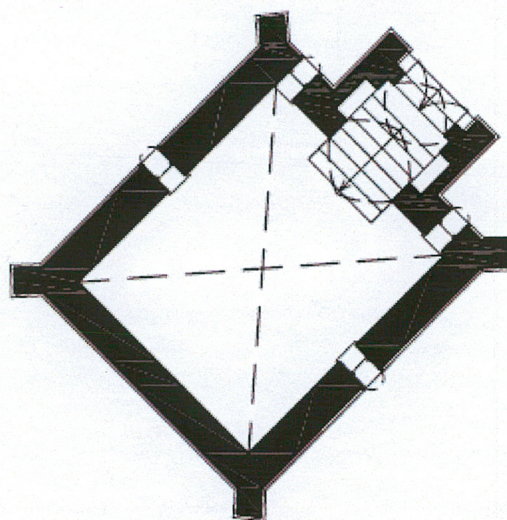

Fragment mapy tzw. Messtischblätter 1:25 000 z 1911 r.

1. Miejscowość Brodnica	5. Obiekt (nazwa jak w karcie) oraz adres KAPLICA GROBOWA RODZINY OSSOWSKICH	6. Zawartość wkładki Rzut kaplicy grobowcowej skala 1: 100 Inwentaryzacja: mgr M. Wojdyło, mgr A. Ronowska
2. Gmina Brodnica		
3. Powiat brodnicki		
4. Województwo kujawsko-pomorskie		

skala 1:100

1. Miejscowość Brodnica

2. Gmina Brodnica

3. Powiat brodnicki

4. Województwo kujawsko-pomorskie

5. Obiekt (nazwa jak w karcie) oraz adres

KAPLICA GROBOWA RODZINY
OSSOWSKICH

6. Zawartość wkładki

1. Elewacja frontowa z wejściem do kaplicy
2. Elewacja boczna – północno-zachodnia
3. Elewacja boczna – południowo-wschodnia
4. Elewacja tylna – południowo-zachodnia

Elewacja frontowa z wejściem do kaplicy

Elewacja boczna – północno-zachodnia

Elewacja boczna – południowo-wschodnia

Elewacja tylna – południowo-zachodnia

1. Miejscowość Brodnica	5. Obiekt (nazwa jak w karcie) oraz adres KAPLICA GROBOWA RODZINY OSSOWSKICH	6. Zawartość wkładki 1. Drzwi wejściowe do kaplicy 2. Wejście do kaplicy z widocznym wnętrzem 3. Kartusz herbowy rodziny Ossowskich nad wejściem do kaplicy 4. Metalowe krzyże w zwieńczeniu kaplicy-verte
2. Gmina Brodnica		
3. Powiat brodnicki		
4. Województwo kujawsko-pomorskie		

Drzwi wejściowe do kaplicy

Wejście do kaplicy z widocznym wnętrzem

Kartusz herbowy rodziny Ossowskich
nad wejściem do kaplicy

Herb Dołęga Metalowe

Krzyże w zwieńczeniu kaplicy

1. Miejscowość Brodnica	5. Obiekt (nazwa jak w karcie) oraz adres KAPLICA GROBOWA RODZINY OSSOWSKICH	6. Zawartość wkładki 1. Fragment cokolu 2. Fragment gzymsu podokapowego 3. Zamurowane okno w elewacji bocznej – verte
2. Gmina Brodnica		
3. Powiat brodnicki		
4. Województwo kujawsko-pomorskie		

Fragment cokolu

Fragment gzymsu podokapowego

Zamurowane okno w elewacji bocznej

1. Miejscowość Brodnica	5. Obiekt (nazwa jak w karcie) oraz adres KAPLICA GROBOWA RODZINY OSSOWSKICH	6. Zawartość wkładki 1. Wnętrze kaplicy - sklepienie krzyżowe 2. Fragment sklepienia oraz w głębi krucyfiks na ścianie tylnej - poziom górny 3. Fragment wtórnego stropu betonowego na stalowych dwuteownikach 4. Fragment stropu w głębi zamurowane okno z pozostałościami szklenia
2. Gmina Brodnica		
3. Powiat brodnicki		
4. Województwo kujawsko-pomorskie		

Wnętrze grobowca - sklepienie krzyżowe

Fragment sklepienia oraz w głębi krucyfiks na ścianie tylnej - poziom górny

Fragment wtórnego stropu betonowego na stalowych dwuteownikach

Fragment wtórnego stropu w głębi zamurowane okno z pozostałościami szklenia

1. Miejscowość Brodnica	5. Obiekt (nazwa jak w karcie) oraz adres KAPLICA GROBOWA RODZINY OSSOWSKICH	6. Zawartość wkładki 1. Komunikacja na wyższy poziom 2. Wejście do właściwej części kaplicy 3. Schody prowadzące na dolny poziom
2. Gmina Brodnica		
3. Powiat brodnicki		
4. Województwo kujawsko-pomorskie		

Komunikacja na wyższy poziom.

Wejście do właściwej części kaplicy

Schody prowadzące na dolny poziom

1. Miejscowość Brodnica	5. Obiekt (nazwa jak w karcie) oraz adres KAPLICA GROBOWA RODZINY OSSOWSKICH	6. Zawartość wkładki 1. Tablica inskrypcyjna umieszczona w przedsionku 2. Tablica inskrypcyjna z data fundacji kaplicy 3. Wnętrze kaplicy - dolny poziom z rzeźbą Anioła oraz trumnami 4. Wnętrze kaplicy – górny poziom w tle krucyfiks
2. Gmina Brodnica		
3. Powiat brodnicki		
4. Województwo kujawsko-pomorskie		

Tablica inskrypcyjna umieszczona w przedsionku

Tablica inskrypcyjna z data fundacji kaplicy

Wnętrze kaplicy - dolny poziom z rzeźbą Anioła oraz trumnami

Wnętrze kaplicy – górny poziom w tle krucyfiks

1. Miejscowość Brodnica	5. Obiekt (nazwa jak w karcie) oraz adres KAPLICA GROBOWA RODZINY OSSOWSKICH	6. Zawartość wkładki Figura Matki Bożej usytuowana przed kaplica –fundacja rodziny Ossowskich Aleja, przy której usytuowano kaplicę - verte
2. Gmina Brodnica		
3. Powiat brodnicki		
4. Województwo kujawsko-pomorskie		

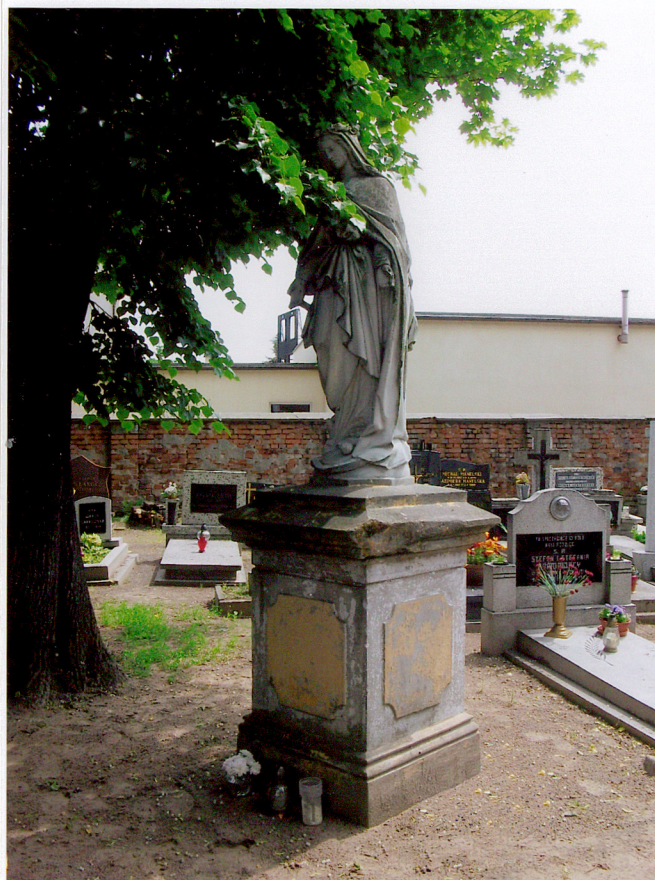

Figura Matki Bożej usytuowana przed kaplicą

Aleja prowadząca do kaplicy